

8 januari 1910 Venray en de Peel.

door - A. F. VAN BEURDEN. - VII.

Wij hebben onze lezers in het vorig nummer in Merselo gelaten en trekken nu met hen de Peel in. De tocht is ver, want de Peel is zeer breed, maar nog langer.

5 Op de oude kaarten van ons vaderland heeft men op die van het O verkwartier van Gelre en van 't Land van Cuyk een groot gedeelte lands tusschen Helmond, Boxmeer, Venray, Deurne, Weert en Sevenum als een groot moeras aangegeven. Ter verduidelijking is op sommige atlassen nog bijgevoegd "moerassige plaatsen."

10 De Peel, van 't Latijnsche Palus, voerde haar naam terecht. Sloeg men van Venray naar 't westen de richting in naar Deurne, dan stiet men spoedig op een breed moeras, dat voor den voet geen vasten bodem bood en waarin hier en daar groote waterplassen afwisselende met een enkelen kleinen zandrug, die zeer raadselachtig met zijn geele zandmassa tusschen de vaalbruine omgeving uitstak. Alleen de roerdomp met zijn somber schreeuwend geroep verbrak de stilte en was met den heipieper, die het vliegen
15 verleerd had, naast den kievit de eenige bewoner van dat brok aarde. Geen wonder, dat de Peel in een kwaden reuk stond. Er gingen overal verhalen van personen die zich in het moeras gewaagd hadden, maar die nooit teruggezien waren. Men zag dwaallichten over de plassen trekken. Men sprak over ongewijde torenklokken, die de Satan weggehaald, daar neer had geworpen en die zich alleen op Kerstnacht lieten hooren. Eu
20 in de zwartste poel, zei men, waschte Satans moeder eens in het jaar het pakje van den Satan uit en droogde het boven een vuur van schapenhoeven, om er een frisschen reuk aan te geven. Het Soemeer was het diepste. Wie daar in viel kwam er niet meer uit. Een herder kwam er met zijn gansche kudde in om, en in stormachtige nachten jankte de verlaten hond nog over de heide rond. Waar de bodem iets drooger was, kwam
25 wel eens een leeuwerik en schoot een valk door het blauwe luchtruim. Langs de slingerwegen zag men af en toe een ossenkar voorthotsen met een vracht plaggen of grauwen turf, die door de oeverbewoners van het "moeras" gestookt werd. De verklaring van het ontstaan der Peel zal veel verkeerde voorstellingen doen verdwijnen en een onderzoek vroeger ingesteld, en de ondervinding heeft nu geleerd, dat alle meertjes
30 slechts "vliezen" of ondiepe plassen waren. Rondom de Peel strekken zich heuvelen of bodemverheffingen uit, die haar geheel insluiten. Daar binnen ligt de Peel, zoodat deze eigenlijk weinig lager ligt dan hare omgeving. Het is een hoog gelegen stuk grond. De waterafvloeiing, noodig om den plantengroei te bewaren en te onderhouden, was onregelmatig. Het water kon niet zakken en ook niet door den omringenden dam. Zoo
35 vond er verzuring plaats, waarover de wind boom-, heesterzaden en dennenzaad voerde en een dicht bosch deed ontstaan. Ook het berkenhout wies er welig.

Toen onderging de Peel een geweldige verandering. Een vreeselijke noordwestenstorm velde het geheele bosch en sloeg de boomen allen in één richting ten gronde. Onder
40 het vallende hout werd de oeros begraven, en het hert, waarvan men de reusachtige hoornen nog in het veen vindt. Een reusachtige brand, wellicht door het hemelvuur ontstoken, verwoestte daarop tijdelijk allen plantengroei. Een tijdperk van rust en vergaan volgde. De waterafvoer was nu geheel gestremd, de streek werd natter en het rijk der waterplanten begon. De lokplant, eene taaie, lange gespierde grassoort verdrong al de andere planten. Uit haar ontstond door bezinking het losse bovenveen.
45 Een volgende laag werd weer door andere planten geleverd en nu ligt het veen in verschillende lagen op elkander, hoog en droog, meters boven den gewonen waterspiegel van den omringenden bodem. In de vroeger zoo slecht befaamde streek is leven gekomen. Wat de natuur daar opsloeg heeft men weten te exploiteeren en duizenden handen verdienen daar hun brood, terwijl enkele ondernemers en vreemde maatschappijen daar
50 met groot kapitaal gewapend de schatten van den bodem ontwoekeren. Vroeger toch was het veen bijna waardeloos. De boeren staken voor eigen gebruik turf en voor een kleinigheid kon een ieder er maar op los steken, zoo veel en zoo weinig hem lustte. Daardoor zijn de zoogenaamde boerengaten ontstaan, modellen van onoordeelkundige exploitatie. Wel moet ter verschooning aangevoerd worden, dat de goede plaatsen
55 vroeger moeielijk te bereiken waren en men al moest werken zooals dat kon. Hoe de Peel in den omtrek van het Soemeer bij Griendsveen, een weinig verder dan het einde van het Venrayer gebied er uit zag, kan een origineele beschrijving, gegeven door wijlen den heer Hermans, vroeger beheerder der Deurnsche peel, leeren; ter wille van
60 de originaliteit van het verhaal, geven wij het onverkort terug: De Soeloop ontleent hare naam aan de vroegere afwatering der peel, de koolzoei genaamd, die door de natuur moet zijn ontstaan. Ongeveer ter plaatse, waar nu de Soeloop (Helenaveen noemde haar vroeger de Zoeloop, anderen de Zoerloop) bestaat, is het terrein 1 tot 1
65 1½ meter lager dan op ongeveer 1100 meters meer noordelijk en evenzoo meer zuidelijk. In eene richting van west naar oost was daar het terrein van de Peel lager dan elders anders; het water zakte dus naar de laagte. In plaats van de slibben nam het water de grondstof (mosveen) in zijn loop met zich mede. Daardoor ontstond de zoogenaamde

hoolzoei (Liesselsche benaming misschien van de Haydenen van 1700 en zooveel herkomstig.) De Soeloop heeft wel dezelfde richting als de hoolzoei. Deze laatste had vroeger grillige bochten, zooals elke andere waterlossing door den loop van het water ontstaat; de Soeloop werd zooveel mogelijk recht aangelegd, iets ter zyde en ten zuiden van bestaande afwatering aan de particuliere eigendommen, waar de grillige bochten beginnen, doch daar de afwatering tot voor eeuwige jaren nog als 't ware op sommige plekken onder den grond door liep. Heden ten dage nog is die waterloop tusschen de weilanden, van onder merkelyk breeder, dan van boven. De Soeloop moet in 1857 of 1858 zijn aangelegd door en op kosten van Helenaveen. Men heeft wel ooit beweerd, dat ze karren vol geld heeft gekost. De hoolzoei speelde den inwoners van Liessel in vroeger tijden wel eens booze parten. Men trachtte het water zoolang tegen te houden, als men kon; ten laatste brak de van veengrond opgezette waterkeering door en dan was Holland (of Liessel) zeker in last. Langs de oostelijke grens der gemeente links en rechts van de Zoei hadden particulieren een strook in eigendom, ongeveer '200 M. breed; verder op waren de oevers zoogenaamde marke gronden, op allemans nieuwe waard, op de eene plaats breeder dan op de andere. Voor 25 jaren geleden wist niemand recht, waar hij zijn perceel moest zoeken. Tot St. Barthelomeus mocht allemans vee grazen, later als er iets te maaien was, maaide men raak, de eersten maaiden het beste en de laatsten konden putsmel maaien, wat niet zelden ongemaaid bleef. Die toestand gaf niet zelden tot twist en tweedracht aanleiding. Omstreeks 40 jaren geleden wist wijlen C. L. van Riet, Notaris te Deurne, die te Liessel vooral veel invloed en menigeen onder den duim had, de onderlinge verdeling tot stand te brengen. Door ruwe palen van boomtakken + 75 h 80 cM. boven den grond op ongelijke afstanden geplaatst, werden de grensscheidingen voorgesteld. Om tot de hoolzoei terug te komen: Even boven de particuliere eigendommen vindt men deze terug. Ze moet vroeger zeer breed zijn geweest op plaatsen tot 40, 50 meters, thans noemt men het "de leggen". Deze naam komt zeker daarvandaan, dat er op den nagenoeg waterdunnen modder des zomers een korst kwata, die met spierachtige lussen tusschen biezen en veen mos begroeide, waardoor het den schijn kreeg als of 't vast land was, maar wee als zich mensch of dier op die leggen durfde wagen. Eens had eene (Neije Koe) een pas gekocht, die deze leggen onbekend was, er op willen grazen, maar zonk spoedig naar beneden; er af krijgen scheen onmogelyk. Na lang tobben kwam veel volk op de been, zoo ook Jan de Willem Moes, die toen oud, in zijn jeugd koeherder was geweest; deze wist spoedig raad. Hij liet groote sterk begroeide zoden aanbrengen en naast elkaar leggen twee rijen en eene daar midden over heen. Op handen en voeten kroop hij met zijn buik op den zodendam liggende voort, totdat hij den staart der koe te pakken kreeg, waarop hij uit alle macht begon te bijten en te kauwen. De koe dit ongewoon gekriemel gewaar wordend, spant al hare krachten in en binnen weinig tijds was ze op vasten bodem en gaat zonder ommezien aan den haal. Ten jare 1875 was ik in de maand Augustus eens in deze buurt verdwaald, ik kende toen die "leggen" niet, althans hield ze niet voor zeer gevaarlyk. Een boer had mij te voren gezegd, pas maar op voor de "leggen", dat ge niet verzinkt. Toch geraakte ik tusschen de Soeloop, die te breed was om over te springen en de leggen verdwaald. Daar zie ik een rij zoden in der voege van een smal voetpad, daar stap ik op los, maar ja wel, spoedig zakte ik tot aan de armen in de modder. Gelukkig had ik een stevige 2-elsche lat (meetlat) bij me, pak die in beide handen vast en sluip zoo op mijn buik vooruit. Met alle krachtsinspanning, ik was toen 30 jaren oud, bereik ik den overkant. Doodmoede, gedeeltelyk van doorgestanen angst en gedeeltelyk door de inspanning om lijf en ziel te redden, stond ik daar; ('t was ongeveer 6 uur in den morgen) van onder tot boven bedekt met een dikke laag modder en tot op 't hemd door nat sukkelde ik op Helenaveen af, waar de oude Kemper mij opwachtte, doch voor ik gesproken had niet herkende. Thans zijn de "leggen" niet zoo gevaarlyk meer. Indien de heer L. Bingen dat terrein nu echter nog moest gaan meten, geloof ik niet dat hij nog klaar kwam, of men moest hout en planken daar heen brengen om de "leggen" (het onland) waar zulks noodig was, te overbruggen. Eeuwen en eeuwen lag de Peel eenzaam en verlaten. In de droge Venraysche en Horster heide; die aan de Peel grensde, dreef de herder zijne kudde en zocht bij slecht weer en ontijden eene schuilplaats in schaapskooien, die men hier en daar gebouwd had, De Peel had bijna geen waarde. Dat zou echter zoo niet blijven. De woningen der arbeiders waren al dichter op het onbekende land aangedrongen en zoo lagen hier en daar al dijken en dijkjes voor het vervoer van den turf. De energie, de durfkracht van één man zou het uitzicht der streek omzetten. In de vijftiger jaren der vorige eeuw reisde een der burgemeesters van de Peelgemeenten Holland in en maakte op de boot kennis met den man, wiens naam onafscheidelyk aan de geschiedenis der Peel verbonden is, met den heer Johan van de Griendt van Orthen bij den Bosch, eerst ambtenaar bij den Rijkswaterstaat, later aannemer van publieke werken. Al reizende vertelde de burgemeester over zijn Peel, die daar met haar

reuzenvoorraad turf nog onaangeroerd lag. Men kon deze niet exploiteeren, wyl het vervoer ondoenlijk was. Er bestonden onoverkomelijke bezwaren. De heer Van der Griendt, vol ondernemingsgeest, kende geen bezwaren en had ter dege geluisterd naar des burgemeesters verhaal. Hij zag met zijn helderen blik, dat die slapende schatten wel te vervoeren waren en besloot een tocht naar 't veenland te wagen. Hij onderzocht, zocht en vond. De Zuidwillemsvaart was er, maar lag ver weg. Maar het Noorderkanaal, dat door Napoleon aangelegd was, om Maas en Schelde te verbinden, was voor een gedeelte voltooid en daarheen moest hij zijn weg zoeken, wilde hij de veenproducten kunnen vervoeren. De heer Van de Griendt vormde een maatschappij, kocht tegen lagen prijs een aantal hectaren veen en in 1853 sloeg men de handen aan 't werk. Tal van moeilijkheden werden hem niet onthouden. Hij had te strijden tegen vooroordeelen, tegen verzet van menschen, die nu eenmaal uit aangeboren zucht tegenwerken, tegen terreinhindernissen, maar hij gaf den moed niet op en zette het werk door met kracht. Het kanaalwerk vorderde snel, maar toen men aan het Soe-meer, het beruchte zwarte meer, zou komen, waarin des duivels Zondagsche kleeren gewasschen werden, begonnen de ongeloovigen eerst recht met het hoofd te schudden. Hoe zou men door die peillooze diepte komen? Wat baatte het of de ingenieurs, met de leiding van het werk belast, al met hunne profielen afkwamen en de uitkomsten hunner waterpassingen toonden. Toch hadden zij gelijk; toen men den dijk van het Soemeer doorstak, liep het geheel droog, en bleek het een waterplas van geringe diepte te zijn, een zoogenaamd vliet, zooals men die vroeger in de Venraysche Peel veel vond. Deze zijn ook door verbeterden afvoer verdwenen. Het was een vreemde beweging en tct nog toe ongeziene drukte in de Peel. Hier en daar stond eene eenvoudige ruwe keet, waarin de arbeiders schoften of verbleven en toen het hoofdkanaal ver genoeg doorgetrokken was zat men in het hartje van de Peel. Er werd een vaste keet gebouwd en enkele schamele hutten verrezen. Van hier uit zoude ontginning beginnen. De arbeiders werden gerecruteerd uit de aangrenzende, tamelijk ver verwijderde dorpen en met aken werden de kanalen bevaren. Zelfs bracht men een stoomboot in de vaart. Naar een vast plan werd gearbeid en de nieuwe kolonie kreeg den naam van Helenaveen, naar Helena Panis, echtgenoot van den heer Van de Griendt. Tal van arbeiders kwamen uit de noordelijke veenstreken en uit Duitschland. Langzamerhand ontstond het dorp; familiën vestigden zich. Na Helenaveen ontstond aan de Halte Helenaveen eene andere kolonie het dorp Griendtsveen, dat met kerken, school, villas, fabrieken prijkt. De ontginning is voortgezet over het spoor, zelfs in noordelijke richting tot tegen en op het Venraysche grondgebied. Nieuwe wegen worden aangelegd en de eertijds zoo geminachte peel is een voor vele gemeenten, ook voor Venray geworden eene plaats, waar een schat gevonden werd, welke, zoowel aan de kas der gemeenten, als aan de particulieren ten goede is gekomen. En wie weet, wat komende jaren nog zullen brengen. Bij den vooruitgang van de landbouwkunde, die als wetenschap overal op het platte land eene passende en waardige plaats gekregen heeft, kunnen wij, ook ten opzichte dezer gronden nog eene goede toekomst verwachten. En hiermede nemen wij afscheid van de lezers, om bij goed weder, tijd en gelegenheid een andermaal ook een andere dorpgroep te bezoeken.